

Odborná konference k rekodifikaci trestního práva hmotného ČR

Iveta Juráková

Dne 17. 4. 2000 se na Ministerstvu spravedlnosti České republiky konala odborná konference k rekodifikaci trestního práva hmotného ČR pořádaná MS ČR spolu s právními fakultami Univerzity Karlovy Praha, Masarykovy univerzity Brno a Západočeské univerzity.

Konferenci zahájil svým úvodním vystoupením ministr spravedlnosti ČR dr. Motejl, který přivítal přítomné představitele čs. politického života, poslance a senátory Parlamentu ČR, zahraničního hosta prof. Dr. Dr.h.c. mult. Hanse Heinricha Jeschecka z Freiburgu, zástupce tří právnických fakult, soudce, státní zástupce, vyšetřovatele a další hosty z řad právnícké veřejnosti.

Za Právníkou fakultu MU Brno se této konferenci zúčastnili doc. JUDr. A. Nett, CSc., doc. JUDr. V. Kratochvíl, CSc., doc. JUDr. J. Kuchta, CSc. a JUDr. I. Juráková, Ph.D.

Poté dr. Motejl předal slovo JUDr. J. Baxovi, 1. náměstkovi ministra spravedlnosti, který účastníky konference informoval o průběhu rekodifikačních prací na trestním právu hmotném a procesním v devadesátých letech. Dr. Baxa mj. ocenil odbornou erudicí, zkušeností a odborný zájem některých odborníků podílejících se na rekodifikačních pracích, zejm. dr. Šámal, prof. Novotného, prof. Musila, doc. Válkové, dr.

Karabce, doc. Kratochvíla a dalších. V závěru svého příspěvku dr. Baxa popřál konferenci hodně zdaru.

S dalším referátem na téma Návrh koncepce rekodifikace trestního práva hmotného vystoupil JUDr. Šámal. Úvodem pohovořil o cíli této rekodifikace, kterým je především zajištění ochrany občanských práv a svobod a dalších hodnot garantovaných Ústavou a Listinou základních práv a svobod, realizace trestní politiky demokratické společnosti založené na principu humanismu, směřující k sociální reintegraci pachatelů a zajišťující přiměřenou satisfakci obětem trestných činů, prohloubení diferenciací a individualizace trestní odpovědnosti fyzických osob a vymezení podmínek trestní odpovědnosti právnických osob, komplexní právní úprava mládeže na základě vědeckých poznatků také z oblasti pedagogiky, sociologie, pedopsychologie a pedopsychiatrie, změna filozofie ukládaní sankcí, především hierarchie sankcí, v rámci níž by měl být trest odnětí svobody chápán jako ultima ratio a byl kladen důraz na individuální přístup k řešení trestních věcí předpokládající širokou možnost využití alternativních sankcí k zajištění pozitivní motivace pachatele, důsledné oprostění od nedemokratického pojmání funkcí a účelu trestního zákona, dosažení srovnatelné úrovně s trestním právem moderního evropského standardu, při respektování mezinárodních

² PROCHÁZKA, A.: Tvorba práva a jeho nalézání. Praha – Brno, 1937, s. 94.

³ WEYR, F.: K problému tzv. automatické normotvorby (Poznámky ke spisu AD. PROCHÁZKY: Tvorba práva a jeho nalézání). In: Časopis pro státní a právní vědu, roč. 1938, č. XXI., s. 93 an.

závazků ČR a požadavků vyplývajících z evropských integračních procesů. Dr. Šámal zmínil obecná východiska nové kodifikace trestního práva hmotného ČR, která vychází ze současné trestněprávní materie a je založena na přesvědčení, že ochranu demokratického státního a společenského zřízení, práv a svobod jednotlivce a ochranu jejich života, zdraví a majetku je třeba dosahovat především mimotrestními prostředky. Zdůraznil, že na protiprávní jednání je třeba reagovat prostředky trestního práva až v krajních případech v souladu s pomocnou úlohou trestního práva v právním řádu a ve společnosti. Podstatná část příspěvku byla věnována komentáři k předloženému návrhu Konceptce nové kodifikace TPH ČR, který měli účastníci konference k dispozici. Závěrem dr. Šámal požádal všechny přítomné o podněty a náměty pro probíhající rekonstrukční práce.

Po přestávce konference pokračovala vystoupením zahraničního hosta prof. Jeschecka, který poděkoval za pozvání a přednesl příspěvek na téma Význam evropského trestního práva a nových kodifikací všeobecné části trestního práva několika evropských zemí pro novou kodifikaci čs. trestního zákoníku. Prof. Jescheck poukázal na nutnost reformy čs. trestního práva, což uvedl již v r. 1991 při své přednášce na UK Praha, která by měla sledovat zejm. dva cíle – soulad vnitrostátní právní úpravy s normami komunitárního práva Evropské unie a dodržování relevantních doporučení a stanovisek Rady Evropy. Současnou reformu trestního práva evropských zemí i ČR určují společné zásady národního trestního práva – princip zákonnosti, princip viny, princip ultima ratio, princip lidskosti a princip právního státu. Prof. Jescheck považuje pro reformu čs. trestního práva za velmi důležité Doporučení Rady ministrů Rady Evropy Nr. R./92/16 z r. 1992 „Sankce a opatření uplatňované ve společenství“, kde sankcemi se rozumí tresty, především alternativy trestu odnětí svobody jako je podmíněné upuštění od výkonu trestu, poloviční vazba, víkendová vazba, domácí vězení nebo veřejně prospěšné práce, a opatřením je zastavení trestního řízení proti uložené podmínce, a Doporučení Nr. R./87/3, uvádějící „Evropské zásady výkonu trestu“, kde cílem přístupu k vězňům je resocializace a všechny kruté, nelidské nebo ponižující tresty jsou jako disciplinární tresty zakázány. Prof. Jescheck dále poznamenal, že by se mělo evropské trestní právo ubírat směrem k vlastnímu oprávnění Evropské unie k legislativě na úseku kriminality, jejíž právní akty by nevyžadovaly souhlas členských států, které by se v případě přistoupení ČR k EU přímo dotklo i čs. trestního práva v oblasti ochrany finančních zájmů společenství / „Corpus Juris trestněprávních předpisů k ochraně finančních zájmů Evropské unie“/. Zajímavé a podnětné zkušenosti a náměty pro reformní snahy v ČR přineslo pojednání o nových kodifikacích v některých evropských zemích, např. Německu a Rakousku.

Odpolední část konference byla zahájena diskuzí,

v níž vystoupila prof. Císařová, která označila koncepci nové kodifikace TPH za zdařilou a přednesla metodickou poznámku k definici „těhotenství“, resp. době jeho trvání /viz Příloha ke Konceptci ..., trestné činy proti životu a zdraví s. 28/. Dle jejího názoru by trestní zákon neměl zakotvovat tuto definici, neboť se nejedná o juristickou záležitost, ale je třeba vycházet z lékařských poznatků a názorů na vznik života člověka.

Senátor dr. Vyvadil pozitivně hodnotil návrh zmíněné Konceptce.

Doc. Válková, vedoucí katedry trestního práva Právnické fakulty Západočeské univerzity Plzeň pohovořila o dualismu a monismu sankcí. Za základní předpoklad ukládání trestů považuje princip viny, na něhož nenavazuje monismus sankcí a trest si neudrží postavení sociální výtky vůči pachateli. V souvislosti s ukládáním ochranných opatření zdůraznila princip přiměřenosti a poukázala na otázku trvání ochranných opatření, zejm. protialkoholního a protitoxikomanického léčení, které by neměly trvat déle než dva roky.

Po skončení diskuze přednesla příspěvek s názvem Okolnosti vylučující protiprávnost prof. Císařová, která považuje za potřebné zpřesnit definici „krajní nouze“, u níž je třeba vyloučit její použití u osob, které jsou povinny nebezpečí snášet /např. hasič, zdravotník/ a „nutné obrany“, kde je třeba akceptovat situaci obránce /strach, zmatek, úlek/ ve vztahu k jednání útočníka. Prof. Císařová navrhla zakotvit do trestního zákona privilegovanou skutkovou podstatu, která by se týkala úmyslného usmrcení a způsobení těžké újmy na zdraví a zavedení speciální skutkové podstaty pro exces z mezí nutné obrany. Ve vztahu ke „svolení poškozeného“ jako v návrhu Konceptce nově vymezené okolnosti vylučující protiprávnost, nastolila otázku tzv. kvalifikovaného souhlasu a s ním spojené problémy, zejm. v souvislosti s ublížením na zdraví v případě např. farmakologického experimentu ve výzkumu.

Na otázku Trestněprávní odpovědnost právnických osob ano či ne? se snažil odpovědět ve svém příspěvku prof. Musil. Po historickém exkurzu do problematiky trestněprávní odpovědnosti právnických osob uvedl právnědogmatické argumenty proti, např. právnická osoba není schopna jednat v trestněprávním smyslu, není schopna jednat zaviněně, trestní sankce v klasickém trestním systému nejsou vhodné pro právnické osoby atd., a argumenty pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, např. individuální trestní právo je neúčinné ke zvládnutí nových druhů protisociálních aktivit právnických osob, které jsou mimořádně škodlivé a mají nadnárodní charakter. Prof. Musil se vyslovil de lege ferenda pro trestní odpovědnost právnických osob s některými výhradami – tato odpovědnost se bude vztahovat na taxativně vyjmenované trestné činy /proti životnímu prostředí, ochrana života zaměstnanců a spotřebitelů../, stát a jeho organizační jednotky budou z této odpovědnosti vyloučeny, široký okruh trestních sankcí pro právnické osoby, paralelní

trestní odpovědnost fyzických osob a právnických osob odvozená ze stejného základu.

Vedoucí katedry trestního práva Právnické fakulty MU Brno doc. Nett se ve svém příspěvku zabýval Konceptí trestněprávní ochrany hospodářského života v souvislosti s kodifikací trestního práva hmotného v ČR. Na základě vývoje trestněprávní úpravy v letech 1990–2000 dospěl k závěru, že tento vývoj byl poznamenán především absencí komplexního přístupu a zpožděním trestněprávní ochrany za realitou hospodářského života. Pokud se týká právní úpravy *de lege lata*, poukázal zejm. na problém blanketních a odkazovacích norem, které v sobě zahrnují neurčitě pojmy a nedodržování kritéria typové škodlivosti hospodářských trestných činů a hospodářských správních deliktů. Doc. Nett navrhl, aby v rámci koncepce kodifikace TPH ČR byla zapracována i koncepce trestněprávní ochrany hospodářského života a uvedl základní východiska jejího vybudování / např. uplatnění zásady *in dubio pro libertate*, zpřesnění skutkových podstat, vyloučení či omezení používání blanketních či odkazovacích norem a zohlednění Směrnice Evropské unie na úseku ochrany finančních zájmů a praní špinavých peněz.

S dalším příspěvkem na téma Ústavní rozměr nové kodifikace trestního práva hmotného ČR vystoupil doc. Kratochvíl, který úvodem pohovořil o vztahu ústavního práva k trestnímu právu hmotnému a procesnímu a zdůraznil, že ústavní právo je klíčovým východiskem rekodifikace trestního práva hmotného, ovšem nikoliv jediným. V rámci výkladu o obecné a zvláštní části Koncepce rekodifikace TPH v návaznosti na Ústavu ČR poukázal na skutečnost, že v systematické obecné části neexistují limity toho, aby podmínky a následky trestní odpovědnosti pachatele stanovil skutečně pouze a jen zákon, nikoliv také obecně závazný právní předpis nižší právní síly odvozený od zákona. Nařízení vlády /např. nař. vlády č. 464/1991 Sb. o stanovení nejnižší měsíční mzdy pro účely trestního zákona ./, která přímo svým obsahem vymezují konkrétně typovou hranici trestnosti, aniž by jí předtím alespoň relativně určitě vymezil trestní zákon, považuje doc. Kratochvíl za neústavní coby prameny TPH. Novou systematiku zvláštní části trestního zákona hodnotil jako ústavně konformní a navazující na čl. 1 Ústavy a celkovou filozofii Listiny základních práv a svobod. Rovněž katalog základních zásad TPH prezentovaný ve zmíněné Koncepci není třeba dle něho modifikovat či doplňovat. Dále doc. Kratochvíl uvedl, že některé otázky vyvolává legální definice trestného činu, resp. její druhá varianta, která se omezuje na požadavek protiprávního činu, který vykazuje znaky uvedené v trestním zákoně, ale bez zdůraznění to-

ho, že ony znaky vyjadřují trestuhodnost tohoto činu, na úrovni typové. „Dnešní“ definice umožňuje aplikaci materiálního korektivu pouze u přečinů a ve vztahu ke zločinům vychází z čistě formálního pojetí trestného činu, což navozuje myšlenku nerovného postavení adresátů trestněprávních norem před /trestním/ zákonem. V této souvislosti poukázal na rakouskou právní úpravu /tzv. věkovou toleranční klauzuli/, která by mohla být řešením daného problému. Doc. Kratochvíl vyjádřil podporu samostatnému kodexu trestního práva mládeže a vyslovil se pro diferencovanou věkovou hranici trestní odpovědnosti /u zločinů–14 let, u ostatních trestných činů–dosavadních 15 let/. Nynější verzi Koncepce rekodifikace trestního práva hmotného pokud jde o dualismus a monismus sankcí přednášející považuje za optimální, avšak upozornil na „citlivost“ elektronického monitorování odsouzeného k domácímu vězení z pohledu čl. 10 Listiny a některé problémy spojené s detencí vykonávanou ve speciálním ústavu. Závěrem doc. Kratochvíl vyjádřil názor, že Koncepce rekodifikace trestního práva hmotného ČR je v souladu s Ústavou ČR a ústavní úlohou jednotlivých orgánů činných v trestním řízení.

Poslední referát přednesla doc. Válková, která se zabývala problematikou trestního soudnictví nad mládeží. Dosažení komplexní právní úpravy mládeže a to tím, že trestní právo mládeže bude provázáno s právní úpravou dalších právních odvětví našeho právního řádu také na základě vědeckých poznatků z pedagogiky, sociologie, pedopsychologie apod., je jedním z cílů nové kodifikace. Nová právní úprava bude vycházet z mezinárodních dokumentů, např. Minimální standardní pravidla soudnictví nad mládeží, Úmluva o právech dítěte atd. a bude navazovat na naši historickou tradici založenou z. č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží. Hmotněprávní i procesněprávní úprava společenské reakce na kriminalitu mládeže bude provedena v samostatném kodexu tvořícím trestní právo mládeže, přičemž o průběhu prací na věcném záměru zákona o trestním soudnictví nad mládeží doc. Válková informovala.

Závěrem je třeba vyjádřit poděkování pořadatelům odborné konference a všem přednášejícím a diskutujícím odborníkům z právní teorie a praxe, jejichž příspěvky budou publikovány ve sborníku. Z jednání konference vzešla řada námětů a podnětů, které mohou být přínosem pro probíhající kodifikace trestního práva hmotného ČR. Lze jen doufat, že se podobné odborné akce budou konat častěji, neboť mohou významně přispět k přijetí nově kodifikovaných trestněprávních předpisů, fungujících po dostatečně dlouhou dobu a vyjadřujících tak stabilitu právního řádu ČR.